

***SCHEMATA* VEYA GİZİL GELENEK OLARAK ÖTEKİLİĞİN HAYALETİ**

Melih BAŞARAN
Galatasaray Üniversitesi
Felsefe Bölümü

Temsil edilemeyen ötekilik alanında schemata'ların kurulma öncesi (en azından Ben'in konstitüsü öncesi) genesis rolü etik değerlendirmelerin berisine düşmekle beraber etiğin evrimi ve yeniden değerlendirilmesinde radikal bir düşünüm için zorunlu bir dönüşü gerekli kılmaktadır.

Bu dönüş bizce felsefece, felsefe içre bir dönüş olup ama aynı zamanda bizatihi felsefenin de radikal bir gözden geçirilmesini talep etmektedir. Bize schemata'dan söz etme imkânını veren ve bu analitik dili açan felsefe veya “transcendantal analitik”, bizzat Kant'ın kendi ifadesiyle “insan ruhunun derinliklerinde bulunan *gizli bir sanat*” olarak ilan edilen anlayış gücünün bu şematizmi, doktrinini aynı zamanda schemata'lar üzerine bir düşünümü de izole etmiş veya sınırlandırmış da olabilir. Bunun da bize göre temel, belirleyici ve medeniyetin yönü anlamında siyasi sonuçları olmuştur: Bu sonuçlar ilkesel olarak yargılama gücünün kasıtlı olarak daralmasıyla sonuçlanmıştır. Siyasi olan da budur.

Zihnin ante-predikatif veya kategoriyel öncesi faaliyet alanının dilsiz schemata'ları şüphesiz her türlü predikasyon ve dilsel faaliyetin önkoşulunu oluşturmaktadır. Ve dilsel faaliyetler de temsiliyet alanının ve her türlü temsil edilebilirliğin vuku bulduğu özünde özneler-arası olan bir mekândır. Mekânsal bir tasarımlamaya izin vermekle birlikte kendisi mekânsal olmayan schemata'lar bizim her türlü tasarımlama faaliyetimize izin verirler. Bilişsel faaliyet alanında tasarımlamanın uygunluğu (adequatio) etik olmaktan önce şüphesiz epistemolojiktir ama kalıntısını bizce yine bir schemata olarak “etik uygunluğa” devreder. Bu devrin değerlendirilmesi ve kritiği radikal dönüşün görevidir. Ancak bu devrin –ve bu devirde (özellikle hukukta, ahlak felsefelerinde) neler olup bittiğinin- dört başı mamur bir değerler siyasetine dönüşmeden önceki tamalgısı da belki yine bir schemata veya tortu (sedimentasyon) olarak kalır.

Bizim başlığımızda da ifade ettiğimiz şekliyle gizil ve gücül kalan gelenek (*la tradition en puissance*) olmaz da denilebilir, gelenek kavramı olmuş bitmiş bir geçmişle özdeşleştirilip daraltıldığında. Gizil veya gücül kalan tanımı itibariyle mevcudiyete ve temsile açık olmayan olarak anlaşılabilir. Oysa schemata'lar hem aktif-aktuel hem de tanımları itibariyle gücül yani genesis'ten sorumludur. "Bir şeyden sorumlu olmak" işte *sebepe* olmanın arkaik formudur, der Heidegger grek *aiton*'un çeviri-yorumunda. O halde schemata sebepe olup sorumlu olur. Oysa onlardan biz sorumlu muyuzdur acaba? (Kant "ruhun derinliklerinde gizli bir sanatçı var" değil, ama sanki öznesi olmayan "gizli bir sanat" vardır derken, aslında "gerçek mekanizmasının doğadan çekip çıkarılmasının daima zor olacağı" böyle bir zanaattan söz ederken sanki insan öznelliği ile bu zanaatı özdeşleştirmekten geri durur ve onun gizemini "doğa"ya devreder.) Radikal dönüşün veya redüksiyonun görevi bu soruya, sorumluluk sorusuna da sorumlu bir yanıt getirmektir. Yanıtlar hâlihazırda bulunmaz, getirilirler, inşa edilirler kurulurlar: Siyasi olan, el yakan sorumluluk da budur.

Ötekinin veya ötekiliğin hayaleti de bir schemata olarak yerleşmiştir gizil güç olarak içimize: Her an aktüel ve her an ötelenmiş... Dünyanın ve bedenli varoluşun kartezyen redüksiyonunda "düşünüyorum"un çırılçıplak kalmış tözselliği, *res cogitans*, ötekilik schemata'sından ne derece arınmıştır diye radikal bir dönüş sorusu sorulabilir. Zira "düşünüyorum" belli belirsiz bir kayma ve bir *apposition* yoluyla "düşünüyor", "düşünüyorsun" ve "düşünüyorlar" ve "düşünüyoruz"un çılgınca çokluğuna dönüşebilir: Analoji yoluyla olsa bile... Bu analogi ben schemata'sının öteki benlere kaydırılması yoluyla gerçekleşir. Solipsizmin amansız tuzağı ve her türlü *presomption*'un, egotik iddianın ve birçok etik indirgemeciliğin kaynağı da buralardadır.

Oysa radikal dönüş Ben'in veya bir ben var benim bildiğim ama ondan daha içeri bir bölgenin "düşünüyorum"una götürür bizi. Bu henüz veya artık egotik yapıda olmayan bölge, işte schemata'ların cirit attığı tekinsiz bölgedir ve bildiğimiz özneler-arasıyla indirgenemeyen ve senfonik birlikten yoksun bir saf çokluk alanıdır. Sayısal çokluktan farklı ama siyasi çoğulculuğun ironik ana kaynağı işte siyasi olmayan bu ötekilikler alanıdır ve bu alan spektral, hayaletimsi ama bir o kadar da *concretum*'dur, zira bir individuation hareketine tabidir. Her türlü analogiye ve transcendantal *apposition*'a izin veren bu spektral alan bizim gücül ve aktif individuation'unumuzun zemini olarak yayılır. Bu adeta bizim "yayımlı uzam"ımız, *étendu*'muzdur. "Bu verilidir" in problematik yapısına tabidir. Verilidir, zira hiçbir şey

verilmemiştir. Hiçbir şey verilmemiş olduğu için schemata –en azından bu schemata, yayılım-verilidir ki hiç bir şey önceden verilmiş olmasın... Kahredici sonluluğumuzun kaderi olarak bize sadece bu yanlış anladığımız “bu verilidir”in verilişi verilmiştir. Oysa verilen verilmektedir, bir sürece yayılır: Zaman.

Verilmiş olan temsil edilebilir olarak kalsa bile bu veriliş, verilmenin verilişi temsil edilemeyen olarak kalır. Zamanı biz ancak “geçmiş”, “şimdi” ve “gelecek” formlarında temsil edebileceğimize inanırız. **Gizil gelenek** bir *schemata*’lar kaynaşmasıdır ki “burada-şimdi”nin radikal kaynağı hala orasıdır; “şimdi”nin boğucu mekânından kaçmaya, yeni “kaçış çizgileri” inşa etmeye izin veren de hep aktüel olan bu gizil gelenektir: *Trace*, iz... Geleneği veya “geliş”in “geliş”ini donduran onun bilişsel (tarih bilimi) ve siyasi temsilleridir. Gelen’in geliş yeri ve adresi, kendisini anlamaya izin veren hedefi (*telos*) radikal bir dönüşle yeniden sorgulanmalıdır.

Politik temsilin de etik ilkeleri aranabilir ancak bunlar gerçek manada ilke olmadığı için, sorumluluk diğer faaliyet alanlarından daha da fazla politik alanda yoğunlaşır. **İlke olmadığı için sorumluluk hala vardır ve olmalıdır.** (Bu nedenle sorumlu veya etik siyasetin koşulu olarak ilkeler veya idelerden ziyade schemata’lardan, onların sınırsız deneyime izin veren ve kategoriyal faaliyetle sınırlandırılmayacak özgür oyununa göndermede bulunmayı tercih ediyoruz.) Sorumluluğun olması yani, *sonlu varoluşa* yaraşır -ve ancak onun eriminde olan bir varoluş içinde *daha az ilke ve daha fazla oyun*, ya da en azından *oyun kuralları* olmalıdır. Duyulur deneyim ile anlayış gücü arasında aracı rolü üstelenen, bir anlamda verili olmayan eksik halkayı bize veren schemata’lar bu anlamda “üçüncü terim” olarak bu kuralları türeteceğimiz yer olarak görülebilir. Schemata’ların “sonlu” olmakla birlikte “sınırsız” oyununa bel bağlamak bizce daha dürüst ve daha etik olacaktır. Radikal dönüş sağlam ilkeler aramak veya epistemik uygunluk yerine bize bu dürüst, açık uçlu ve “özgürlüğün özgürlük olarak yeniden üretildiği” bu varoluşu öğretmeye yarayacaktır.

Bu oyun, bildiğimiz diğer oyunlara (örneğin politika oyunu) ontolojik koşul da sağlayan bir *varyasyon eidetik* alanıdır (Husserl ve Merleau-Ponty’den ilhamla.) İşte schemata’lara ve onların analogik oyununa açılmak, varmak, dönmek veya bu redüksiyonu yapmanın öteki adıdır “oyuna katılmak” veya eidetik varyasyon zeminini yaymak, daha çok individuation, bireyselleşme

hareketini *kuşatacak, kapsayacak* ve bunlara kendisini *açacak* şekilde yayılmak, *étendu ve zaman olmak...*

Gerisi veya ötesi yokluk. Ama verimli bir gizil güç olarak yokluk...

Bir nida, bir akis veya bir hayalet olarak gizil geleneği (miras) bırakmak, onu hep aktüel ve gücül kılmak. İşte politik varoluşumuzda da diğer varoluş tarzlarında da en temel *oyun kuralı, yazgımız, dürüstlük ve alçak gönüllüğümüz* bu olmalı. Varoluş böylece daha katlanılabilir ve daha katılımcı olacaktır.